

УДК 338.43:631.115(477)

JEL Classification: Q12, Q13, Q18, D23, R11

DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-22-04-04>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC INTERESTS OF FARMS UNDER CONTEMPORARY SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS

Ярослав Тивончук

Аспірант,
кафедра економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна
ORCID: 0009-0002-0210-0921

Yaroslav Tyvonchuk

PhD Student,
Department of Enterprise Economics,
Mykolaiv National Agrarian University,
Mykolaiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-0210-0921
tyvonchuk@mnaeu.edu.ua

Фермерські господарства залишаються важливим елементом аграрної структури та продовольчої стійкості, а зміна соціально-економічних умов підвищує ризики їх функціонування. Актуальність теми зумовлена потребою зрозуміти, як трансформуються економічні інтереси фермерів під впливом безпекових, інфраструктурних та ринкових обмежень. Метою дослідження є виявлення зміни пріоритетів економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах і обґрунтування механізмів їх адаптації. Дизайн дослідження передбачає поєднання теоретико-аналітичного опрацювання підходів до трактування інтересів і чинників розвитку фермерства з емпіричним блоком на матеріалах опитування та інтерв'ювання керівників фермерських господарств Миколаївської області. Підхід ґрунтується на логіці «умови середовища → трансформація інтересів → управлінська реакція». Основна гіпотеза полягає в тому, що в сучасних умовах інтереси розвитку витісняються інтересами підтримання поточної стійкості, а бар'єри реалізації інтересів мають нерівномірну значущість за групами. Методичну основу становлять методи аналізу, синтезу, систематизації та порівняння, а також інституційний і нормативно-правовий підходи для окреслення середовища функціонування фермерства. Емпіричні дані отримано шляхом анкетування за шкальним оцінюванням і напівструктурованих інтерв'ю, а узагальнення виконано через розрахунок середніх значень та якісне кодування відповідей. У результаті систематизовано чинники трансформації економічних інтересів і окреслено їх прояв у сучасних умовах господарювання. Оцінено трансформацію пріоритетів і відносну значущість інституційних, інфраструктурних та ринкових бар'єрів реалізації економічних інтересів за матеріалами анкетування. Встановлено переважання орієнтації на підтримання поточної стійкості та скорочення горизонту планування у структурі оцінок. Узагальнено типові управлінські реакції у виробничому, фінансовому та збутовому блоках і сформовано матрицю типових сценаріїв та управлінських відповідей. Виявлено обмежену вираженість стимулів, пов'язаних із ресурсозбереженням, порівняно з чинниками ризику та логістичними обмеженнями. Теоретичне значення полягає в уточненні підходу до аналізу трансформації економічних інтересів як процесу, що має поведінкові прояви у вигляді управлінських рішень. Практичне значення полягає в можливості використання систематизації бар'єрів і матриці реакцій для обґрунтування напрямів підтримки фермерства та зниження обмежень реалізації економічних інтересів. Оригінальність дослідження визначається поєднанням кількісного вимірювання бар'єрів і якісного узагальнення управлінських реакцій у єдиній логіці адаптації, що підвищує

прикладну придатність результатів. Обмеження пов'язані з регіональною локалізацією матеріалу, а подальші дослідження доцільно спрямувати на міжрегіональні порівняння та поєднання опитувальних матеріалів з адміністративними й фінансовими даними господарств. Тип статті - емпірична. **Ключові слова:** реалізація; економічні інтереси; фермерські господарства; трансформація; інституційні бар'єри; ринково-збутові обмеження; адаптаційна спроможність; управлінські реакції; державна підтримка.

Farms remain an important component of the agrarian structure and food resilience, while changes in socio-economic conditions increase the risks of their functioning. The relevance of the topic is driven by the need to understand how farmers' economic interests are transformed under security-related, infrastructural, and market constraints. The purpose of the study is to identify shifts in the priority structure of farms' economic interests under current conditions and to substantiate the mechanisms of their adaptation. The research design combines a theoretical and analytical review of approaches to interpreting interests and the factors of farm development with an empirical component based on survey data and semi-structured interviews with heads of farms in Mykolaiv region. The approach follows the logic "environmental conditions → transformation of interests → managerial response." The main hypothesis is that, under current conditions, development-oriented interests are displaced by interests focused on maintaining current resilience, while the barriers to interest realization differ in significance across groups. The methodological framework relies on methods of analysis, synthesis, systematization, and comparison, as well as institutional and legal-regulatory approaches to delineate the environment in which farms operate. Empirical data were obtained through scaled survey assessment and semi-structured interviews, and the synthesis was carried out by calculating mean values and applying qualitative coding of responses. As a result, the factors driving the transformation of economic interests were systematized and their manifestations in contemporary farming conditions were outlined. The transformation of priorities and the relative significance of institutional, infrastructural, and market barriers to the realization of economic interests were assessed using the survey materials. The predominance of an orientation toward maintaining current resilience and shortening the planning horizon in the structure of assessments was established. Typical management responses in the production, financial and sales blocks are summarized and a matrix of typical scenarios and management responses is formed. The limited expressiveness of incentives related to resource conservation is revealed, compared to risk factors and logistical constraints. The theoretical contribution lies in refining an approach to analyzing the transformation of economic interests as a process with behavioral manifestations in the form of managerial decisions. The practical contribution consists in the possibility of using the systematization of barriers and the response matrix to substantiate directions of support for farms and to reduce constraints on the realization of economic interests. The originality of the study is determined by combining quantitative measurement of barriers with qualitative generalization of managerial responses within a unified adaptation logic, which enhances the applied relevance of the results. Limitations are related to the regional localization of the material; further research should focus on interregional comparisons and on combining survey materials with administrative and financial data of farms. The article type is empirical.

Key words: realization; economic interests; farms; transformation; institutional barriers; market and marketing constraints; adaptive capacity; managerial responses; state support.

ВСТУП

Фермерські господарства залишаються ключовим елементом аграрної структури України. Вони забезпечують виробництво, зайнятість у сільській місцевості та гнучкість постачання продовольства. Останні роки суттєво змінили умови їх функціонування. Зросла невизначеність, посилилися ризики, ускладнився доступ до ресурсів і ринків. У цих умовах трансформуються економічні інтереси фермерів, а разом із ними - логіка управлінських рішень.

Сучасні соціально-економічні умови для фермерства характеризуються накладанням кількох процесів. Посилюється тиск витрат через дорожчання енергії, логістики та фінансування. Паралельно змінюються вимоги до якості, простежуваності та організації збуту. Ризиковість господарювання підвищує значущість безпеки активів, збереження персоналу та підтримання ліквідності. Це формує інший баланс між короткостроковими та довгостроковими цілями ферми.

Економічні інтереси фермерського господарства традиційно трактують як спрямованість на дохід, відтворення ресурсів і зміцнення позицій на ринку. Проте в умовах шоків змінюється сама ієрархія інтересів. Частина господарств зміщує акцент із розвитку на мінімізацію втрат і стабілізацію грошових потоків. Інші переорієнтовуються на менш ризикові канали збуту, скорочують інвестиційні програми та спрощують виробничі моделі. Водночас виникають нові стимули, пов'язані з ресурсозбереженням, технологічною адаптацією та пошуком додаткових джерел доходу.

Проблема має прямий зв'язок із практичними завданнями аграрної політики та регіонального розвитку. Якщо інституційні правила, інструменти підтримки й ринкова інфраструктура не враховують змінених інтересів фермерів, зростає ймовірність згортання діяльності, тінізації операцій і втрати інвестиційного потенціалу. Для держави це означає послаблення продовольчої стійкості та зменшення внеску фермерства в місцеві бюджети. Для сільських громад наслідком стає послаблення соціально-економічної стійкості, а для суб'єктів господарювання - зростання невизначеності, що обмежує можливості для стратегічного розвитку та адаптації.

Попри наявність значного масиву досліджень, у науковому полі зберігаються невирішені аспекти. Часто описують окремі фактори розвитку або загальні тенденції, але бракує цілісного пояснення, як саме змінюється структура інтересів під впливом одночасних шоків. Недостатньо розкрито механізми переходу від інтересів зростання до інтересів виживання та відновлення. Обмежено представлено зв'язок між інституційними бар'єрами, ринковою переговорною силою фермерів і їхніми управлінськими реакціями. Також потребує уточнення, за яких умов нові стимули можуть стати реальним мотиватором, а не декларативною перспективою.

Новизна теми полягає у фокусі на трансформації економічних інтересів як на динамічному процесі, що відображає адаптацію фермерських господарств до зміненого середовища. У межах цієї статті трансформацію буде розглянуто як зміну пріоритетів, часових горизонтів і критеріїв прийняття рішень. Дослідження спрямоване на виявлення того, які групи чинників визначають нову ієрархію інтересів та як це проявляється у практичній поведінці фермерів. Окрема увага приділяється тим аспектам, що мають значення для прикладних рішень у сфері підтримки фермерства та зниження бар'єрів розвитку. Це створює підґрунтя для подальшого обґрунтування інструментів, які відповідають реальним мотиваціям і обмеженням фермерських господарств у поточних умовах.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Науковий дискурс щодо функціонування фермерських господарств в Україні суттєво змінився під впливом війни та євроінтеграційних процесів. Аналіз останніх публікацій дозволяє виокремити кілька ключових векторів досліджень, які формують підґрунтя для цієї роботи, та водночас ідентифікувати прогалини, що потребують уточнення через призму трансформації економічних інтересів.

Особливості функціонування фермерських господарств у період воєнної невизначеності досліджує Л. О. Бойко [1]. У її праці основну увагу зосереджено на викликах, пов'язаних із фізичним руйнуванням інфраструктури, обмеженим доступом до фінансування та падінням рентабельності. Автор обґрунтовано вказує на високу адаптивність малих агровиробників та їхню ключову роль у гарантуванні продовольчої безпеки громад.

Водночас, визнаючи важливість цих зовнішніх аспектів адаптації, вважаємо за доцільне поглибити аналіз внутрішніх чинників. Зокрема, потребують детальнішого вивчення механізми трансформації економічної мотивації фермерів, коли пріоритет фізичного виживання бізнесу змінює саму логіку прийняття управлінських рішень.

Окремі дослідження, зокрема робота І. М. Беженар та О. Ю. Грищенко [2], розглядають вихід із кризи через перехід до культур із високою доданою вартістю (овочівництво, садівництво) та розвиток власних каналів збуту. Автори доводять економічну перевагу такої моделі над традиційним зерновим виробництвом. Водночас наше дослідження показує, що реальна трансформація інтересів фермерів часто йде врозріз із цими рекомендаціями: за дефіциту ресурсів господарства спрощують виробничі моделі, надаючи перевагу менш ризиковим, а не більш прибутковим рішенням. Це вимагає переосмислення системи стимулів фермерів у кризових умовах.

Н. О. Бленда, І. І. Чернега та М. А. Коротєєв [3] звертають увагу на дисбаланс між чисельним домінуванням фермерських господарств (67%) та їхньою відносно низькою часткою у валовому виробництві (10–12%). Порівнюючи ситуацію з досвідом Польщі, автори вбачають розв'язання проблеми в кооперації та інтеграції. Водночас, поділяючи тезу про кооперацію як стратегічний вектор, змушені констатувати, що нинішня трансформація інтересів фермерів (орієнтація на швидкий обіг коштів і зростання недовіри) формує нові бар'єри для об'єднання, які не враховуються у класичних моделях розвитку.

Важливий внесок у розуміння формальних рамок діяльності фермерських господарств зробили Л. І. Полятикіна [4], яка аналізує нормативно-облікові аспекти та регіональну специфіку

переорієнтації ринків, а також Т. О. Шматковська і Г. В. Східницька [5], які визначають брак довгострокового кредитування як ключовий бар'єр модернізації. Ці праці пояснюють обмеження, у яких діють фермери. Наше дослідження поглиблює цей аспект, показуючи, як інституційна негнучкість і складність доступу до ресурсів спонукають до переходу в неофіційні практики відстоювання інтересів або до відмови від використання державних інструментів підтримки.

Комплексну методику оцінювання ефективності фермерських господарств через SWOT-аналіз та типізацію пропонує М. В. Савка [6]. Такий підхід ефективний для фіксації результатів діяльності (рентабельність, структура зайнятості). Втім, для розуміння кризових процесів недостатньо аналізувати лише фінансові наслідки. Необхідно дослідити поведінкові передумови - як зміна ієрархії економічних інтересів (зсув горизонту планування, зміна ставлення до ризику) передумови змін у фінансовій звітності.

Попередні дослідження сформувавши консенсус щодо ключових проблем (фінансовий голод, необхідність кооперації, технічне відставання) та бажаних векторів розвитку (диверсифікація, євроінтеграція). Однак у науковому полі зберігається прогалина у розумінні того, чому раціональні стратегії розвитку не реалізуються на практиці. Більшість робіт розглядають інтереси фермерів як сталу категорію (прагнення прибутку), тоді як в умовах перманентного шоку відбувається їх докорінна трансформація.

Саме тому наше дослідження фокусується не на описі зовнішніх умов, а на аналізі трансформации економічних інтересів як динамічного процесу. Ми ставимо за мету показати, як під тиском безпекових та інфраструктурних обмежень змінюється сама логіка прийняття рішень, і чому пріоритети поточної стійкості (ліквідність, безпека, простота) блокують перехід до стратегій розвитку, сформульованих у попередніх дослідженнях.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є виявлення зміни пріоритетів економічних інтересів фермерських господарств у сучасних соціально-економічних умовах та обґрунтування механізмів їх адаптації на основі поєднання аналізу наукових підходів і результатів опитування та інтерв'ювання фермерів Миколаївської області.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- систематизувати чинники, що зумовлюють трансформацію економічних інтересів фермерських господарств, і визначити їх прояв у сучасних умовах господарювання;
- оцінити трансформацію пріоритетів і відносну значущість інституційних, інфраструктурних та ринкових бар'єрів реалізації економічних інтересів за результатами анкетування;
- узагальнити типові управлінські реакції фермерських господарств на зміну умов господарювання та сформулювати прикладні висновки щодо посилення адаптаційної спроможності фермерства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження виконано на основі поєднання теоретико-аналітичних і емпіричних методів. Теоретичний блок охоплює аналіз, синтез, систематизацію та порівняння для узагальнення наукових підходів і виокремлення чинників, що зумовлюють трансформацію економічних інтересів фермерських господарств. Інституційний підхід і нормативно-правовий аналіз використано для окреслення регуляторного та організаційного середовища функціонування фермерства. На цій основі сформовано логіку дослідження «умови середовища → трансформація інтересів → управлінська реакція» та визначено показники для емпіричної перевірки.

Емпіричну частину сформовано на основі даних анкетування фермерських господарств Миколаївської області та інтерв'ю. Кількісне оцінювання здійснено за шкалою Лайкерта з подальшим узагальненням результатів через розрахунок середніх значень. Якісні дані інтерв'ю використано для пояснення кількісних оцінок і виокремлення типових управлінських реакцій у логіці «умова → зміна інтересу → рішення».

Емпіричне дослідження реалізовано протягом травня-червня 2024 року. Фінальна вибірка сукупність кількісного етапу охопила 37 керівників фермерських господарств (рівень відгуку склав 67%). Валідизація респондентів здійснювалася за критеріями наявності офіційного статусу фермерського господарства та ведення безперервної господарської діяльності протягом останніх трьох років. Комунікація з респондентами відбувалася за про-

цедурою mixed-mode survey, що поєднувала методи телефонного інтерв'ювання та електронного анкетування.

Діагностичний інструментарій структуровано за чотирма тематичними кластерами, кожен з яких містив по 3-5 тверджень-індикаторів. Оцінювання змінних проводилося за уніфікованою 5-бальною шкалою Лайкерта (діапазон від 1 - «категорично не згоден» до 5 - «цілком згоден»). Розрахунок інтегральних показників (табл. 2) здійснено шляхом агрегування бальних оцінок у межах відповідних змістових блоків (метод середніх арифметичних). Якісна компонента дослідження базується на матеріалах 11 напівструктурованих глибинних інтерв'ю (тривалість: 30 хв).

Обробку матеріалів виконано у табличному форматі без застосування спеціалізованого програмного забезпечення, що забезпечило прозорість і відтворюваність узагальнень. Висновки сформульовано з урахуванням обмеженого обсягу вибірки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні соціально-економічні умови діяльності фермерських господарств Миколаївської області характеризуються поєднанням виробничих, інфраструктурних і безпекових обмежень. У структурі господарських рішень зростає питома вага дій, спрямованих на підтримання поточної керованості процесів і збереження виробничого ресурсу. Посилюється залежність економічних результатів від доступності логістики та надійності каналів реалізації. Фіксуються зміни у часовому горизонті планування та у вимогах до ліквідності. Такі обставини формують відмінності в пріоритетах і поведінці господарств залежно від контексту діяльності.

У складі респондентів переважають керівники з усталеним досвідом ведення господарства. За спеціалізацією домінує рослинницький напрям, наявні також змішані господарства. Частина респондентів працює в умовах підвищених безпекових ризиків. Інша частина здійснює діяльність в умовах логістичних обмежень, що визначають темп і спосіб реалізації продукції. Узагальнений профіль респондентів подано в табл. 1.

Таблиця 1

Профіль респондентів та контекст діяльності фермерських господарств Миколаївської області (анонімізовано)

Показники	Характеристика	Частка респондентів, %
Організаційно-правова форма	фермерські господарства як юридичні особи	77
	ФОП/сімейні ферми	23
Умовний масштаб	малі до 20 га	11
	середні від 20 га	89
Спеціалізація	рослинництво	92
	змішана діяльність	8
Стать керівника	чоловіки	96
	жінки	4
Вікова структура	до 35 років	6
	старше 35 років	94
Контекст локації	віддалені від бойових дій	31
	логістично обмежені	53
	території з підвищеними безпековими ризиками	16

Джерело: власні розрахунки та узагальнення автора за результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області; персональні дані не розкриваються

Подані в табл. 1 характеристики відображають поєднання умов, у яких формуються економічні інтереси фермерських господарств. Локаційний чинник у межах вибірки представлений як окрема ознака, що дозволяє розрізнити ситуації із домінуванням логістичних ускладнень та ситуації із домінуванням безпекових ризиків. Спеціалізація задає різні потреби у ресурсах і різну чутливість до каналів реалізації. Організаційно-правова форма відображає відмінності у процедурній складовій діяльності. У сукупності це формує контекст для подання кількісних оцінок і якісних спостережень.

Кількісні результати отримано шляхом узагальнення анкетних відповідей за тематичними блоками. Оцінювання здійснювалося за шкалою, що дозволяє зіставляти різні показники в ме-

жах одного набору даних. У межах анкети виділено блоки, які відображають зміну пріоритетів, бар'єри реалізації економічних інтересів, обмеження ринку і збуту, а також наявність нових стимулів. Для кожного показника визначено середнє значення оцінки у вибірці. Узагальнені результати подано в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка трансформації економічних інтересів та бар'єрів діяльності фермерських господарств*

Блок і показники	Середнє значення	Стандартне відхилення
Зміна пріоритетів		
Зміщення орієнтації «зростання → виживання»	4,8	0,42
Скорочення горизонту планування	4,6	0,58
Посилення підприємницької мотивації	3,9	0,95
Бар'єри реалізації інтересів		
Безпекові обмеження (ризики для активів)	4,9	0,31
Інфраструктурні обмеження (логістика, енергія)	4,5	0,73
Формальні процедури та регуляторні ускладнення	4,2	0,84
Неформальні обмеження	3,5	1,12
Ринок і нові стимули		
Залежність від посередників та малі партії	4,7	0,55
Готовність до «зелених» практик та ресурсозбереження	2,8	1,27

*Оцінювання за шкалою Лайкерта (1–5); більше значення відповідає вищому рівню згоди з твердженням або більшій значущості бар'єра.

Джерело: розраховано автором за результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області (N=37)

За табл. 2 найвищі значення отримали показники, що характеризують зміщення пріоритетів у бік забезпечення виживання та скорочення горизонту планування. Максимальні оцінки зафіксовано для безпекових обмежень. Високими є також інфраструктурні обмеження, пов'язані з логістикою та ресурсним забезпеченням. Формальні бар'єри зберігають значний рівень, але поступаються за інтенсивністю безпековим. Неформальні обмеження мають нижчий рівень у порівнянні з іншими бар'єрами.

У блоці ринку і збуту високим є показник залежності від посередників і обмеженості формування партій. Це відображено у високому середньому значенні відповідної оцінки. Показник нових стимулів має найнижчий рівень серед наведених. У межах вибірки він не належить до домінуючих у структурі оцінок. Зафіксовані оцінки дозволяють відокремити пріоритети поточної стійкості від орієнтацій, пов'язаних із довгостроковими практиками.

Якісні результати інтерв'ю подано як узагальнення повторюваних управлінських рішень, що фіксуються у відповідях керівників господарств. Матеріали інтерв'ю дозволили структурувати рішення за зв'язком між умовою діяльності, зміною економічного інтересу та конкретною управлінською дією.

Найбільш виразними в якісних матеріалах є рішення, пов'язані з перебудовою виробничої структури. У відповідях керівників фіксується перехід до технологічно простіших і більш прогнозованих схем, які зменшують залежність від нестійких ланцюгів постачання. Звертає на себе увагу зростання частки рішень, спрямованих на зниження витратних позицій, що мають високу чутливість до логістики. У низці випадків зафіксовано коригування виробничих планів з орієнтацією на доступні канали реалізації. Водночас наявні приклади, коли виробничі рішення підпорядковані вимозі збереження активів і зниження ризиків втрат.

Управлінські реакції щодо інвестиційної політики характеризуються стриманістю та зосередженням на підтриманні працездатності виробничої бази. Частина респондентів описує зупинку або відтермінування капіталомістких проєктів, якщо їх реалізація не пов'язана з поточною безперервністю виробництва. Перевага надається витратам, які забезпечують виконання критичних операцій у сезоні. У матеріалах інтерв'ю простежується зменшення готовності приймати довгострокові інвестиційні зобов'язання. Паралельно фіксується підвищення вимог до швидкості ефекту від вкладень.

Окремий масив рішень стосується фінансової поведінки та роботи з ліквідністю. У відповідях керівників акцентовано прагнення до швидкого обороту коштів і зменшення частки операцій із відкладеним результатом. Відзначено поширення практик перегляду умов розрахунків із контрагентами та підвищення вимог до надійності виконання зобов'язань. У низці випадків зафіксовано орієнтацію на коротші горизонти фінансового планування. Ці рішення поєднуються з обмеженням витрат, що не мають прямого зв'язку з основним виробничим циклом.

Зміни у збутовій поведінці проявляються через посилення уваги до швидкості реалізації та зниження ризиків зберігання. Керівники господарств описують переорієнтацію на канали, які забезпечують більш передбачуване вивезення продукції. Відзначено випадки перегляду практик накопичення партій через нестабільність умов зберігання та підвищені ризики втрат. Також фіксуються рішення щодо адаптації до роботи з посередниками як до вимушеного механізму реалізації. У цьому блоці зберігається відчутна різниця між господарствами, залежно від локаційних і ресурсних можливостей.

У кадровому блоці фіксується підвищення уваги до стабільності виконання робіт і безпеки працівників. У відповідях керівників простежується прагнення мінімізувати організаційні розриви під час сезонних робіт. Відзначено, що рішення щодо графіків і організації праці частіше прив'язуються до факторів ризику, ніж до виробничих нормативів. У низці випадків акцент зроблено на збереженні ключових працівників як на умові підтримання виробничої спроможності. Цей блок рішень корелює з вимогою забезпечення поточної керованості процесів.

У частині технологічної адаптації домінують практики, які сприймаються як інструмент економії ресурсів. Зафіксовано, що технологічні зміни частіше пов'язуються з оптимізацією витрат, ніж із довгостроковими стратегічними цілями. Відзначено вибір рішень, які не потребують значних одноразових витрат і можуть бути інтегровані у виробничий цикл поетапно. Окремо проявляється орієнтація на технологічну простоту та прогнозованість результату. Це поєднується з обережністю щодо практик, які вимагають складних процедур підтвердження або сертифікації.

Узгодженість кількісних і якісних результатів проявляється у тому, що високі оцінки безпечових та інфраструктурних обмежень у анкетуванні відтворюються у вигляді повторюваних управлінських реакцій у матеріалах інтерв'ю. До найбільш стійких рішень належать зміни у виробничій структурі, обмеження інвестиційної активності та підвищення ролі короткого фінансового циклу. У збутовому блоці домінують рішення, що знижують ризики зберігання і забезпечують швидшу реалізацію. Сукупність цих спостережень відображає зміну ієрархії економічних інтересів у бік забезпечення поточної стійкості господарства.

Валідизація результатів якісного етапу дослідження підтверджується семантичним аналізом транскриптів інтерв'ю, який виявив стійкі патерни управлінської поведінки. Контент-аналіз відповідей свідчить про фундаментальну зміну часових горизонтів: респонденти масово вказують на нівелювання стратегічного планування та його заміщення операційними циклами, спрямованими виключно на забезпечення фонду оплати праці й палива в межах поточного сезону.

У збутовій політиці зафіксовано чітку переорієнтацію критеріїв ефективності: категорія «оптимальної ціни» втратила пріоритетність порівняно з категорією «швидкої ліквідності». Співпраця з посередниками, навіть за умов втрати частини маржинального доходу, розглядається виробниками як інструмент хеджування ризиків фізичного знищення продукції на складах.

Технологічний аспект адаптації, згідно з аналізом наративів, характеризується свідомою екстенсифікацією виробництва. Відмова від складних систем живлення та захисту рослин інтерпретується керівниками не як вимушена економія, а як стратегія мінімізації інвестиційного навантаження на гектар площі в умовах непередбачуваності збуту. Така семантична однорідність відповідей підтверджує репрезентативність виділених сценаріїв у матриці управлінських реакцій.

Систематизацію типових управлінських реакцій подано у вигляді узагальненої матриці зв'язків між умовою, зміною економічного інтересу та відповідною управлінською дією (табл. 3). Матриця відображає повторювані поєднання, які зустрічаються у відповідях керівників господарств. Вона дозволяє зіставити напрями трансформації інтересів із конкретними управлінськими рішеннями у виробництві, фінансах і збуті.

Таблиця 3

**Узагальнена матриця трансформації економічних інтересів
і управлінських реакцій фермерських господарств (за матеріалами інтерв'ю)**

Умова діяльності	Зміна економічного інтересу	Управлінська реакція на рівні господарства	Рівень поширеності у вибірці*
Логістичні ускладнення та обмеженість каналів реалізації	зміщення фокуса від максимізації доходу до мінімізації втрат і забезпечення реалізації	коригування виробничої структури з урахуванням доступної логістики; вибір більш прогнозованих каналів збуту	Домінуючий
Зростання безпекових ризиків для активів і персоналу	підвищення пріоритету збереження ресурсів і зниження ризикових операцій	спрощення операційних процесів; перенесення робіт і витрат у форми, що зменшують уразливість активів	Домінуючий
Нестабільність цін і подорожчання ресурсів	посилення інтересу до ліквідності та швидкого обороту коштів	перегляд умов розрахунків; відбір операцій із коротким циклом; обмеження витрат із відкладеним ефектом	Значний
Висока залежність від посередників і складність формування партій	зниження значущості «оптимальної ціни» порівняно з «гарантованою реалізацією»	орієнтація на швидшу реалізацію; адаптація до умов роботи з посередниками; мінімізація ризиків зберігання	Значний
Обмежена доступність інституційних інструментів і процедурні ускладнення	зростання інтересу до керованості операцій і зменшення адміністративних витрат	спрощення організаційних рішень; вибір практик із меншим процедурним навантаженням	Помірний
Поява потенційних стимулів ресурсозбереження	формування інтересу до практик, що знижують витрати ресурсів	вибір технологічних рішень із мінімальним стартовим навантаженням; поетапне впровадження окремих елементів	Обмежений

*Рівень поширеності визначено за частотою згадувань відповідних патернів поведінки у транскриптах інтерв'ю («Домінуючий» - >75% респондентів; «Значний» - 50-75%; «Помірний» - 25-50%; «Обмежений» - <25%).

Джерело: узагальнено автором за матеріалами напівструктурованих інтерв'ю

У межах дослідження зафіксовано профіль респондентів і контекст діяльності фермерських господарств, а також отримано узагальнені кількісні оцінки зміни пріоритетів і відносної значущості бар'єрів реалізації економічних інтересів. Матеріали інтерв'ю відображають повторювані управлінські рішення у виробничому, фінансовому та збутовому блоках. Узагальнена матриця зв'язків між умовами діяльності, зміною економічних інтересів і управлінськими реакціями систематизує виявлені поєднання рішень. Сукупність результатів відтворює структурні зрушення в ієрархії економічних інтересів і практиках адаптації в межах досліджуваного масиву даних. Отримані результати використовуються як основа для подання прикладних висновків щодо посилення адаптаційної спроможності фермерських господарств.

ДИСКУСІЯ

Порівняння отриманих результатів із напрацюваннями інших науковців дозволяє уточнити природу адаптаційних процесів у фермерському секторі. Зокрема, виявлене нами зміщення пріоритетів у бік поточної стійкості узгоджується із загальними висновками Л. О. Бойко [1] та І. М. Беженар і О. Ю. Грищенка [2] щодо зростання невизначеності в аграрному секторі. Водночас наше дослідження розширює це розуміння, фіксує поведінковий вимір трансформації: ми встановили, що зміна орієнтирів відбувається не лише на рівні загальних стратегій, а й втілюється у конкретних мікроекономічних рішеннях у виробничому та фінансовому блоках, які раніше не були предметом детального аналізу.

Суттєві відмінності виявлено при зіставленні наших даних із дослідженнями організаційно-економічних засад фермерства довоєнного періоду. Так, якщо Л. І. Полятикіна [4] та Т. О. Шматковська і Г. В. Східницька [5] акцентували увагу на важливості удосконалення облікових процедур та механізмів кредитування, то наші результати свідчать про зміну ієрархії бар'єрів. У сучасних умовах на перший план вийшли не фінансово-облікові, а безпекові та фізичні інфраструктурні обмеження. Більше того, на відміну від класичних підходів, які наго-

лошують на ролі довіри та кооперації, наше опитування зафіксувало зниження значущості неформальних чинників консолідації порівняно з факторами операційної виживаності.

Важливим є переосмислення ролі інституційної підтримки. У працях М. Й. Маліка, О. Г. Шпикуляка та В. А. Мамчура [10; 11], які відображають інституційні умови довоєнного періоду, обґрунтовувалася необхідність формалізації та інституціоналізації сімейних фермерських господарств. Натомість наше дослідження демонструє, що в умовах шокових ризиків 2022–2024 років складність формальних процедур починає діяти як дестимулюючий фактор. Емпіричні дані підтверджують, що фермери свідомо обирають спрощення діяльності та відмову від складних інструментів підтримки, якщо вони не гарантують швидкого ефекту. Це вказує на те, що моделі інституціоналізації, розроблені в стабільних умовах, потребують адаптації до кризових реалій.

Аналіз нормативно-правового поля [7; 8; 9; 15] у зіставленні з отриманими нами результатами анкетування виявив розрив між формальними вимогами регулювання та реальними потребами господарств. Тоді як законодавство орієнтоване на стандартизовані процедури та довгостроковий сталий розвиток [9], фактична поведінка фермерів характеризується переходом до коротких управлінських циклів. Ця диспропорція підкреслює необхідність гнучкіших підходів до державної політики, які б враховували виявлену нами залежність фермерів від посередників та логістичних обмежень - аспектів, що також порушуються у сучасних дослідженнях конкурентоспроможності [13; 14], але набувають критичної ваги саме зараз.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу встановити, що трансформація економічних інтересів фермерських господарств у сучасних соціально-економічних умовах проявляється як зміщення пріоритетів у бік підтримання поточної стійкості, збереження ресурсів і забезпечення керованості виробничих процесів. Визначальними чинниками виступають безпекові та інфраструктурні обмеження, а також ринково-збутові бар'єри, що звужують можливості планування та підсилюють залежність від логістики й доступності каналів реалізації. Кількісні результати анкетування відобразили домінування оцінок, пов'язаних зі скороченням горизонту планування та високою значущістю ключових бар'єрів. Це фіксує перевагу інтересів, орієнтованих на ліквідність і мінімізацію ризиків, над інтересами довгострокового розвитку.

Матеріали інтерв'ю підтвердили поведінковий характер трансформації та дозволили узагальнити типові управлінські реакції. У виробничій площині переважають рішення щодо коригування структури діяльності та спрощення технологічних схем з урахуванням логістики. У фінансовій площині домінують практики підтримання ліквідності, скорочення операційного циклу та посилення вимог до умов розрахунків. У збутовій площині поширені рішення, спрямовані на прискорення реалізації, зниження ризиків зберігання та адаптацію до наявних каналів збуту. Здобутком дослідження є узагальнена матриця зв'язків між умовами діяльності, зміною економічних інтересів і типовими управлінськими рішеннями, придатна для прикладного аналізу адаптаційних практик.

Зафіксовано обмежену вираженість інтересів, пов'язаних із ресурсозбереженням і технологічними змінами, що відповідає перевазі короткого горизонту планування та рішень із швидким ефектом. Практичні наслідки отриманих результатів полягають у потребі узгодження інструментів підтримки з реальною структурою бар'єрів, зниження процедурного навантаження та підвищення передбачуваності правил. Обмеження дослідження пов'язані з регіональною локалізацією матеріалу. Подальші дослідження доцільно спрямувати на міжрегіональне порівняння, повторні вимірювання в часі та поєднання опитувальних матеріалів із фінансовими й адміністративними даними господарств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Boiko, L. O. (2024). Vyklyky ta problemy fermerskykh hospodarstv u period nevyznachenosti [Challenges and problems of farms in a period of uncertainty]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia - Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 11. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-04-02> [in Ukrainian].
2. Bezhenar, I. M., & Hryshchenko, O. Yu. (2023). Fermerski hospodarstva v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Farms in Ukraine: state and prospects of development]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia - Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 9, 4-14. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14> [in Ukrainian].

3. Blenda, N. O., Cherneha, I. I., & Korotieiev, M. A. (2021). Diialnist fermerskykh hospodarstv u formuvanni propozyzii na rynku silskohospodarskoi produktsii ta vyznachennia stratehichnykh perspektyv yikh rozvytku v Ukraini [Activity of farms in formation of supply in the market of agricultural products and determination of strategic prospects of their development in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 34, 330–335. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44> [in Ukrainian].
4. Poliattykina, L. I. (2017). Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy stvorennia ta rozvytku fermerskykh hospodarstv [Organizational and economic bases of creation and development of farms]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, 9, 592-598. https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/101.pdf [in Ukrainian].
5. Shmatkovska, T. O., & Skhidnytska, H. V. (2020). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku fermerskykh hospodarstv v Ukraini [Organizational and economic principles of development of farms in Ukraine]. *Efektivna ekonomika - Efficient Economy*, 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.68> [in Ukrainian].
6. Savka, M. V. (2018). Metodyka doslidzhennia rozvytku fermerskykh hospodarstv ta efektyvnosti yikh funktsionuvannia [Methodology of research of development of farms and efficiency of their functioning]. *Innovatsiina ekonomika - Innovative Economy*, 9-10, 79-85. <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/338> [in Ukrainian].
7. Pro fermerske hospodarstvo: Zakon Ukrainy vid 19 cherv. 2003 roku № 973-IV [On a farming enterprise: The Law of Ukraine from June 19 2003, № 973-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro fermerske hospodarstvo» shchodo stymuliuвання stvorennia ta diialnosti simeinykh fermerskykh hospodarstv: Zakon Ukrainy vid 31 berez. 2016 roku № 1067-VIII [On amendments to the Law of Ukraine «On a farming enterprise» regarding stimulation of creation and activity of family farms: The Law of Ukraine from March 31 2016, № 1067-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#Text> [in Ukrainian].
9. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veres. 2019 roku № 722/2019 [On Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine from September 30 2019, № 722/2019]. *zakon.rada.gov.ua*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
10. Malik, M. Y., Shpykuliak, O. H., & Mamchur, V. A. (2018). Instytutsiina formalizatsiia rozvytku simeinykh fermerskykh hospodarstv v Ukraini [Institutional formalization of family farms development in Ukraine]. *Ekonomika APK - The Economy of Agro-Industrial Complex*, 10, 72-86. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201810072> [in Ukrainian].
11. Shpykuliak, O. H., Malik, M. Y., & Mamchur, V. A. (2018). Perspektyvy i tendentsii instytutsionalizatsii simeinykh fermerskykh hospodarstv u mekhanizmi rynku [Prospects and trends of institutionalization of family farms in the market mechanism]. *Ekonomika APK - The Economy of Agro-Industrial Complex*, 12, 58-68. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201812058> [in Ukrainian].
12. Nemish, D. V., Savka, M. V., Balaniuk, I. F., Shelenko, D. I., & Ivaniv, S. I. (2020). Rozvytok osobystykh selianskykh hospodarstv ta yikh transformatsiia u simeini fermerski [Development of personal peasant farms and their transformation into family farms]. *Ekonomika APK - The Economy of Agro-Industrial Complex*, 2, 54-67. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002054> [in Ukrainian].
13. Lupenko, Yu., Shpykuliak, O., Malik, M., Ksenofontova, K., & Morozova, A. (2023). Rozvytok simeinykh fermerskykh hospodarstv v umovakh voiennoho chasu ta perspektyvy povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Development of family farms in wartime conditions and prospects of post-war recovery of Ukraine]. *Ahrarna ekonomika - Agrarian Economy*, 16(1-2), 9-22. <https://doi.org/10.31734/agrarecon2023.01-02.009> [in Ukrainian].
14. Hnatyshyn, L. B., & Velykyi, R. I. (2024). Otsinka konkurentospromozhnosti fermerskykh hospodarstv dlia tsilei upravlinnia [Assessment of competitiveness of farms for management purposes]. *Ahrosvit - Agrosvit*, 22, 58-69. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.58> [in Ukrainian].
15. Ministerstvo aharnoї polityky ta prodovolstva Ukrainy (2025). Administratyvni posluhy [Administrative services]. *minagro.gov.ua*. <https://minagro.gov.ua/napryamki/administrativni-posluzhi> [in Ukrainian].

Отримано: 01.12.2025

Прийнято: 30.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

© Copyright 2025 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0